

UOT: 811.1

TÜRK DÜNYASININ ZİRVƏSİNDƏ DAYANAN HEYDƏR ƏLİYEV DÜHASI

Kərimova İradə Məzahim qızı
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Bakı, Azərbaycan
irade.kerimova.81@mail.ru
Orcid. ID:0000-0002-8057-8333

Xülasə

Ulu öndər Heydər Əliyev xalqımızın yetişdirdiyi ən böyük dahi şəxsiyyətlərdən biri olmuşdur. Müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin qurucusu, Azərbaycan xalqının Ulu öndəri Heydər Əliyevin siyasi-ideoloji fəaliyyəti Azərbaycanla məhdudlaşmayıb, bütövlükdə türk dünyasını əhatə etmişdir. Heydər Əliyev Azərbaycanın və türk dünyasının mühüm şəxsiyyəti, dövlətimizin inkişafı üçün geniş imkanlar yaradan dahi rəhbər olmuşdur. Böyük tarixi şəxsiyyətin türk dünyası ilə bağlı gördüyü işlər, irəli sürdüyü ideyalar, söylədiyi mülahizələr elmi-nəzəri mükəmməlliyilə yanaşı, praktik perspektivliliyi ilə də böyük tarixi əhəmiyyətə malikdir. Ümummilli lider Heydər Əliyevin türk xalqlarının əlaqələrinin möhkəmlənməsi yolunda atdığı bütün addımlar hər zaman yüksək qiymətləndirilmişdir. Türk dünyasının fəxri olan Ulu öndər Heydər Əliyev, Azərbaycan xalqının yetirdiyi böyük dühalardan biri kimi nə qədər ki, bu xalq var hər zaman ehtiramla xatırlanacaq.

Açar sözlər: Ulu öndər, lider, türk, xalq, şəxsiyyət, dil

The great leader of Heydar Aliyev standing at the peak of the Turkic world

Karimova Irada
candidate of philological sciences, ass. Professor
Azerbaijan State Pedagogical University
Azerbaijan, Baku

Summary

The great leader Heydar Aliyev, who was grown up by Azerbaijani people, is one of the greatest geniuses of our people. Political and ideological activities of Heydar Aliyev, the founder of modern Azerbaijani statehood, the greatest leader of Azerbaijani people, wasn't belonged to Azerbaijan, but had spread wholly Turkic world. Heydar Aliyev was an important personality of Azerbaijan and the Turkic world. Works of a great historical figure, his ideas which put forward and the opinions that expressed are of great historical significance due to its scientific and theoretical perfection and practical prospects. All steps, which taken by national leader Heydar Aliyev for strengthening relations between Turkish peoples, always received high praise. The great leader Heydar Aliyev, who is the pride of the Turkic World, will always be remembered with respect, as one of the greatest geniuses of Azerbaijani people, as long as this people exists.

Key words: Great leader, Turkish people, personality, language

Великий лидер Гейдар Алиев стоящий на вершине тюркского мира

Каримова Ирада
Кандидат филологических наук, доцент
Азербайджанский Государственный Педагогический Университет
Баку, Азербайджан

Резюме

Великий лидер Гейдар Алиев был одним из величайших гениев нашего народа. Политическая и идеологическая деятельность Гейдара Алиева, основоположника современной Азербайджанской государственности, великого лидера Азербайджанского народа, не ограничивалась Азербайджаном, а охватывала весь тюркский мир. Гейдар Алиев был важной личностью Азербайджана и тюркского мира, гениальным лидером, создавшим широкие возможности для развития нашего государства. Работы великого исторического деятеля, выдвинутые им идеи и высказанные им мнения имеют большое историческое значение в силу своего научно-теоретического совершенства и практической перспективности. Все шаги, предпринятые общенациональным лидером Гейдаром Алиевым в направлении укрепления отношений турецких народов, всегда получали высокую оценку. Великого лидера Гейдара Алиева, являющегося гордостью тюркского мира, всегда будут помнить с уважением как одного из величайших гениев Азербайджанского народа, пока существует этот народ.

Ключевые слова: Великий лидер, турецкий народ, личность, язык.

Annotasiya. Ulu öndər Heydər Əliyev xalqımızın yetişdirdiyi ən böyük dahi şəxsiyyətlərdən biri olmuşdur. Məhz xalqımız üçün göstərdiyi misilsiz xidmətlər Heydər Əliyevi Ümummilli lider zirvəsinə yüksəltmişdir. O, hələ sağlığında xalqının sevgisini qazanaraq zirvələrə ucalmış, sözün əsl mənasında Vətəninin böyük oğlu olmağı bacarmış DAHİDİR. Müdrikliyi, uzaqgörən siyasəti ilə dünyanın say seçmə siyasətçiləri ilə bir sırada özünə əbədi yer alan əvəzolunmaz şəxsiyyət Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin hər bir kəlməsi, sözü bitib tükənməyən bir xəzinə olmuşdur. Heydər Əliyev Azərbaycanın türk dünyasında özünə layiq yer tutmasında, türk dövlət və toplusları arasında inteqrasiyanın güclənməsində böyük xidmətləri olmuşdur. Ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycanın və türk dünyasının mühüm şəxsiyyəti, dövlətimizin inkişafı üçün geniş imkanlar yaradan dahi rəhbər olmuşdur. Onun siyasi-ideoloji fəaliyyəti Azərbaycanla məhdudlaşmayıb, bütövlükdə türk dünyasını əhatə etmişdir. Böyük tarixi şəxsiyyətin türk dünyası ilə bağlı gördüyü işlər, irəli sürdüyü ideyalar, söylədiyi mülahizələr elmi-nəzəri mükəmməlliyilə yanaşı, praktik perspektivliliyi ilə də böyük tarixi əhəmiyyətə malikdir. **Aktuallıq.** Heydər Əliyevin türk dünyası ilə siyasi, diplomatik, iqtisadi, sosial, hərbi sahələri əhatə edən çoxcəhətli fəaliyyətində elm, təhsil, ədəbiyyat və incəsənət istiqamətlərinin də özünəməxsus yeri və əhəmiyyəti olmuşdur. Türk xalqlarının birliyini möhkəmləndirmək, mənəvi körpüləri qorumaq, milli kökə qayıdış, ortaq dəyərlərimizi birləşdirmək Heydər Əliyevin fəaliyyətinin əsas məqsədlərindən olmuşdur. Ulu öndər dərin tarixi köklərə malik türkdilli dövlətlər və xalqlar arasında sıx əlaqələrin qurulmasına və inkişafına hər zaman dəstək göstərmişdir. Dahi şəxsiyyəti daha çox düşündürən problemlərdən biri də türk dövlətlərinin iqtisadi-mədəni yaxınlaşması, birliyi məsələləri, bu mühüm məsələlərin həyata keçirilməsi yollarının nəzəri əsaslarının işlənilib hazırlanması olmuşdur.

Metod. Məqalədə istifadə olunmuş əsas metod müqayisəli metoddur. Bəzi məsələlərin

aydınlaşmasında qarşılaşdırma və təsviri metoddan da istifadə olunmuşdur.

Giriş. Ulu öndər Heydər Əliyev xalqımızın yetişdirdiyi ən böyük dahi şəxsiyyətlərdən biri olmuşdur. Məhz xalqımız üçün göstərdiyi misilsiz xidmətlər Heydər Əliyevi Ümummilli lider zirvəsinə yüksəltmişdir. Ulu öndərin adı həm xalqımızın, həm də bütün türk dünyasında göstərdiyi misilsiz xidmətlərə görə ölkəmizin və bütövlükdə türk dünyasının tarixinə qızıl həftflərlə yazılmışdır. Müdrikliyi, uzaqgörən siyasəti ilə dünyanın sayseçmə siyasətçiləri ilə bir sırada özünə əbədi yer alan əvəzolunmaz şəxsiyyət Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin hər bir kəlməsi, sözü bitib tükənməyən bir xəzinə olmuşdur. Heydər Əliyev dühasının şöhrəti bütün dünyaya yayılmışdır.

Müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin qurucusu, Azərbaycan xalqının Ulu öndəri Heydər Əliyevin siyasi-ideoloji fəaliyyəti Azərbaycanla məhdudlaşmayıb, bütövlükdə türk dünyasını əhatə etmişdir. Heydər Əliyev Azərbaycanın və türk dünyasının mühüm şəxsiyyəti, dövlətimizin inkişafı üçün geniş imkanlar yaradan dahi rəhbər olmuşdur. Heydər Əliyev Azərbaycanın türk dünyasında özünə layiq yer tutmasında, türk dövlət və toplamları arasında inteqrasiyanın güclənməsində böyük xidmətləri olmuşdur. Böyük tarixi şəxsiyyətin türk dünyası ilə bağlı gördüyü işlər, irəli sürdüyü ideyalar, söylədiyi mülahizələr elmi-nəzəri mükəmməlliyilə yanaşı, praktik perspektivliliyi ilə də böyük tarixi əhəmiyyətə malikdir. Heydər Əliyevin türk dünyası ilə siyasi, diplomatik, iqtisadi, sosial, hərbi sahələri əhatə edən çoxcəhətli fəaliyyətində elm, təhsil, ədəbiyyat və incəsənət istiqamətlərinin də özünəməxsus yeri və əhəmiyyəti vardır. Bu səbəbdəndir ki, Umummilli liderimiz Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycanda türkologiya sahəsində elmi araşdırmaların aparılmasına, türk yazılı abidələrinin qorunmasına, tərcüməsinə və xalq arasında təbliğinə şərait yaradılmış, türkoloqlara dövlət qayğısı göstərilmişdir.

Biz elə bir xalqın övladlarıyıq ki, tarixdə çox az xalq bizim keçdiyimiz əzəmətli yolu keçmişdir. Diqqət yetirsək, görürük ki, bizim şanlı tarixi keçmişimiz yalnız bahadırlıq, alplıq, ərənlik tarixi deyil, o həm də bəşəriyyəti qüdrətli sənət inciləri ilə zənginləşdirən, ucu-bucağı görünməyən bir mənəviyyat xəzinəsi olmuşdur. Çoxəsrlik tariximizdə türk xalqlarını yaşadan, türk dünyası vəhdətini qoruyub saxlayan ən əsas bağlardan biri də ortaq dilimizlə yanaşı, ortaq mədəniyyətimizin və ədəbiyyatımızın olmasıdır. Türk dünyasının ortaq dəyərlərinə xüsusi ehtiram bəsləmiş dahi şəxsiyyətin “Kitabi-Dədə Qorqud”, “Manas”, “Koroğlu” kimi folklor abidələrinə böyük ehtiramla yanaşması nəticə etibarilə onun ortaq türk köklərinə inamının və etibarının ifadəsi idi.

1995-ci ildə bütün türk xalqlarının dövlət başçılarından birgə iştirak etdiyi “Manas” dastanının 1000 illik yubileyi tədbirində bunun böyük bir hadisə olduğunu bildirən H.Əliyev dövlət müstəqilliyinin verdiyi imkanları yüksək qiymətləndirərək demişdir ki, biz artıq böyük türk dünyası, türk xalqları, türk xalqlarının ümumi kökləri, mədəniyyəti, tarixi haqqında danışırıq və hamımız birlikdə sübut etdik ki, bizim xalqlarımızın qədim kökü və bu xalqların müştərək tarixi mədəniyyəti vardır.

2000-ci ildə “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının 1300 illik yubileyinin Azərbaycan tarixində indiyədək keçirilmiş bütün yubiley mərasimlərinin hamısından daha əhəmiyyətli olduğunu yüksək tribunadan vurğulayan Heydər Əliyev — “Dədə Qorqud” dastanı bizi bu gün, eyni zamanda birləşdirir, bir-birimizə yaxınlaşdırır. Bu dastan həm Azərbaycanın, həm bütün türk dünyasının dastanıdır” ifadəsini səsləndirmişdir.

Türk xalqlarının birliyini möhkəmləndirmək, mənəvi körpüləri qorumaq, milli kökə qayıdış, ortaq dəyərlərimizi birləşdirmək Heydər Əliyevin fəaliyyətinin əsas məqsədlərindən olmuşdur.

Ulu öndər dərin tarixi köklərə malik türkdilli dövlətlər və xalqlar arasında sıx əlaqələrin qurulmasına və inkişafına hər zaman dəstək göstərmişdir. Dahi şəxsiyyəti daha çox düşündürən problemlərdən biri də türk dövlətlərinin iqtisadi-mədəni yaxınlaşması, birliyi məsələləri, bu mühüm məsələlərin həyata keçirilməsi yollarının nəzəri əsaslarının işlənilib hazırlanması olmuşdur. Bu məsələlər isə Heydər Əliyevin yeni dövr türk birliyi strategiyasının yalnız bir qismini təşkil edir. Heydər Əliyevin fəaliyyətində türk dünyası ilə əlaqələrin qurulması və genişləndirilməsi hələ Sovet sistemi şəraitində belə hər zaman mühüm yer tutmuşdur. Bu səbəbdəndir ki, məhz onun SSRİ rəhbərliyinə tövsiyəsi ilə Azərbaycan ilə qonşu türk respublikalar, o cümlədən Özbəkistan, Qazaxıstan, Türkmənistan, Qırğızıstan və başqa türkdilli xalqlar arasında ədəbi-mədəni əlaqələr inkişaf etmiş, mədəniyyət günləri, yubileylər, konsertlər və digər tədbirlər keçirilmişdir. Bütün bu tədbirlər xalqların bir-birinə yaxınlaşmasında, milli oyanışında mühüm rol oynamışdır. Xalqlar öz tarixi keçmişləri və gələcək inkişafı haqqında düşünmüşlər ki, bu da türk dünyasının birləşməsi yolunda geniş strateji fəaliyyətin tərkib hissələrindən biri olmuşdur (1).

Ümummilli lider Türkiyə Cümhuriyyəti ilə əlaqələrə xüsusilə fikir verirdi. Heydər Əliyev türk birliyinin möhkəmlənib inkişaf etməsində Türkiyənin rolunu həmişə yüksək qiymətləndirmiş, Türkiyə Cümhuriyyətinin yaradıcısı Mustafa Kamal Atatürkün tarixi fəaliyyətini döndə-döndə dəyərləndirmiş, onu “iyirminci əsrin bəşəriyyətə verdiyi böyük düha”lardan saymışdır.

Heydər Əliyev hələ sovet hakimiyyətinin Türkiyə Cümhuriyyəti ilə əlaqələrinin ən çətin və gərgin olduğu XX əsrin 70-ci illərində qardaş ölkənin o zamankı tanınmış dövlət xadimi Süleyman Dəmirəllə ünsiyyət yaratmış və dostluq münasibətlərini çətin də olsa davam etdirmişdir. Süleyman Dəmirəlin Türkiyə ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında Araz çayı üzərində salınmış Ümid körpüsünün açılışı mərasimində Heydər Əliyevlə birlikdə iştirak etməsi və nitq söyləməsi təkcə Azərbaycan üçün yox, türk dünyasından ötrü son dərəcədə əhəmiyyətli hadisə idi. Türk dünyasının iki nəhəng liderinin 28 may 1992-ci il tarixdə Araz çayı üzərində açdıqları Sədərək-Dilucu Ümid körpüsü yalnız Azərbaycanla deyil, bütün türk dünyası ilə Türkiyəyə əhəmiyyətli bir qapının açılması demək idi. “Bir millət, iki dövlət” gerçəkliyi, hər şeydən əvvəl, Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin tarixini və müasir əhəmiyyətini çox dəqiq ifadə edən, atalar sözü kimi səslənən müdrik bir aforizmə çevrilmişdir.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin türk xalqlarının əlaqələrinin möhkəmlənməsi yolunda atdığı bütün addımlar hər zaman yüksək qiymətləndirilmişdir. O, bütün fəaliyyəti boyu müvafiq istiqamətdə keçirilən tədbirlərin təşəbbüskarı, təşkilatçısı, iştirakçısı olmuşdur. Heydər Əliyev Türkünstanın dövlət başçıları ilə görüşlərində, onlarla münasibətlərində öz ağısaqqallıq missiyasını, Türk dünyasının lideri vəzifəsini həmişə məharətlə yerinə yetirmişdir. Təcrübəli dövlət adamının, müdrik ictimai-siyasi xadimin qeyri-adi nüfuzu qısa bir müddətdə Türkünstana yayılmış və həmin ölkələr, onların münasibətləri, beynəlxalq mövqeləri üçün nə qədər böyük əhəmiyyətə malik olduğunu artıq göstərmişdir. Ulu öndər Heydər Əliyev hər zaman uzaqgörən, qətiyyətli, lakin, eyni zamanda səbrli, hadisəni mahiyyətdən, təsadüfi zərurətdən ustalıqla ayıran dövlət xadimi olmuşdur.

Göründüyü kimi, Ümummilli lider Heydər Əliyevin türk dünyası ilə əlaqələri ortaq köklərə malik olan xalqlar arasında siyasi etimad, qarşılıqlı əməkdaşlıq, ədəbiyyatlar və mədəniyyətlər arasında dialoq və sair kimi istiqamətlərdə artıq tarixə çevrilmiş hadisələrdən geniş şəkildə bəhs etməyə imkan yaradır. Türk dünyasının fəxri olan Ulu öndər Heydər Əliyev, Azərbaycan xalqının yetirdiyi böyük dühalardan biri kimi nə qədər ki, bu xalq var hər zaman ehtiramla xatırlanacaq.

Ümummilli liderin yüksək ideyaları, amalları bu gün Azərbaycan Respublikasının Prezidenticənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə uğurla davam və inkişaf etdirilməkdədir.

Ədəbiyyat

1. Həbibbəyli İ. Heydər Əliyev və türk dünyası. “Respublika” qəzeti, Bakı, 10 may, 2023.
2. Hüseynova M. Missiya. Bakı, ADPU, 2019, 366 s.
3. Hüseynova M., Sadıqova S. Heydər Əliyev və Azərbaycan dilinin inkişaf konsepsiyası. Bakı, Elm, 2023, 372 s.
4. Quliyev Ə. Heydər Əliyev və türk dünyası məsələləri. “Şərq qapısı” qəzeti. Bakı, 22 sentyabr, 2023.
5. Xudiyev N. Heydər Əliyev və dil siyasətinin uğurları. “Yeni Azərbaycan” qəzeti, Bakı, 14 dekabr, 2016.
6. Xudiyev N. Uğurlu yolun layiqli davamçısı. Bakı, 2007, 608 s.

11. 10. 2023

25. 10. 2023